

LEG FOR DIG I DAGTILBUD

En udvidet introduktion til temaerne for dig i dagtilbud: Kreativitet, improvisation og voksenroller

ET LEGENDE LÆRINGSSYN MED KROPPEN FORREST

Dette læringsmateriale er målrettet pædagogisk personale på 0-6 års området. Det har til formål at videreudvikle den pædagogiske praksis i forhold til at skabe og støtte legende tilgange til læring - både som mindset og i praksis. Læring med afsæt i leg kan både stimulere børns fantasi og nysgerrighed samt bidrage til at styrke og bevare deres lyst til at lære.

Der tages udgangspunkt i en kropsfænomenologisk forståelse af læring - også kaldet *en enactive tilgang til læring* (Fredens 2018). Positionen betoner involvering, bevægelse og de multimodale sanseoplevelsers betydning i små børns værens-, oplevelses- og læreprocesser.

I den fænomenologiske grundforståelse af børns ageren er det sansende det, der danner afsæt for alt, hvad barnet opfatter, oplever og begriber, og det sansede danner afsæt for barnets kropslige handlinger, som igen tilfører barnet nye indtryk fra egen krop fra omverdenen og samspillet herimellem.

“Læring med kroppen forrest er den naturlige måde børn og unge lærer på, men også den foretrukne strategi i alle aldre, når der skal læres nyt (...) Vi tænker ikke med hjernen. Det er individet, der tænker og lærer noget, og kroppen er brobygger mellem hjerne og omverdenen.”

Kjeld Fredens (2018) "Læring med kroppen forrest", Hans Reitzels forlag.

Set fra denne vinkel oplever og lærer børn ikke noget, der ikke først har passeret sanserne for derefter at indfælde sig i deres nervesystem. Denne læring vil i sit udgangspunkt være kropslig og tavs men danne grundlag for senere handlinger, bevidsthed og refleksionsevne. Børn udvikler på den måde et verdenskort af erfaringer.

Udgangspunktet giver perspektiver og principper for den pædagogiske praksis og for den kunst, det er at skabe og understøtte et legende læringsmiljø, der gennemsyrrer hele dagtilbuddets hverdagsliv fra morgen til aften. Det kalder på, at man tilrettelægger en hverdag, der giver børn mulighed for at afprøve, fornemme og erfare mangfoldige kvaliteter gennem sanserne og de oplevelser, emotioner, den begrebsudvikling og de tanker, det medfører.

Ad den kropsligt involverende vej får barnet adgang til erfaringer, viden om og fortrolighed med sig selv, sanseoplevelser, bevægelsesmuligheder, den fysiske verden, kommunikation og samspil - med andre ord alt det, der er relevant og beskrevet i den pædagogiske læreplan.

Hensigten med dette materiale er ikke at invitere til at arbejde mål-middel orienteret men til at facilitere og styrke evnen til at lade forskellige legetyper og stemninger få plads i hverdagen og efterfølgende give mulighed for at reflektere over, hvad det er, legene beriger børnene med. Det gælder både i legeøjeblikket, der kan vise sig som meningsgivende og trivselstyrkende og på den længere bane i forhold til dannelse, læring og udvikling.

LEGENDE LÆRING

Hvorfor lege?

I den styrkede pædagogiske læreplan fra 2018 står legen i centrum: "Dagtilbud skal fremme børns trivsel, læring, udvikling og dannelse gennem trygge og pædagogiske læringsmiljøer, hvor legen er grundlæggende, og hvor der tages udgangspunkt i et børneperspektiv". I det fælles pædagogiske grundlag står der, at legen har "... værdi i sig selv og skal være gennemgående tema hele dagen" (Børne og socialministeriet, 2018, s. 7, 14).

Hvad er leg?

Leg er kendetegnet ved særlige lyde og stemninger og en overskridelse af det nu-værende i en ofte fiktiv meningsproduktion. Det fascinerende for børnene ved legen er, at de kan sætte et fiktivt rum op og udleve deres forskellige interesser, projekter og engagementer. (Ditte Winther-Lindqvist, DPU, 2019)

Legen kan kaldes naturens egen pædagogik. Børn leger, fordi det er rart og sjovt, og fordi det er meningsfuldt for børn at lege. Legen bidrager til at børn mærker sig selv, de afprøver sig selv og de andre. Gennem legen kan børn skabe nære relationer til dem, de leger med. I legen øver børn sig i at være opfindsomme, eksperimenterende, forhandle, udtrykke sig, lytte, løse konflikter og være åbne over for det nye og de andre.

I det lidt større perspektiv leger børn sig ind i kulturen og bearbejder deres indtryk i livet. På sigt er de med til at forme og måske udvikle kulturen der, hvor de færdes.

Leg i den pædagogiske praksis

Et godt legemiljø er tæt forbundet til mindsettet i pædagogisk praksis. Voksne skal forstå legens betydning for børn og kunne påtage en legende rolle og attitude i sit samspil med børnene. I den pædagogiske rammesætning skal man gå langt foran ved at skabe en indretning, finde materialer og opbygge en dagsrytme, der giver gode betingelser for børns leg; at gå foran ved selv at sætte gang i lege, som børnene kan deltage i og opleve sig inddraget i.

Når børnene selv overtager legen eller sætter gang i en ny leg, kan man som voksen gå bagved ved at være nærværende og interesseret, mens man i andre situationer vælger at "gå ved siden af" for at være deltagende, kunne inspirere og bidrage til legens udvikling og energi. Senere kan man tale sammen om legen og måske tegne elementer af den og på den måde bidrage til at give legen sprog og værdi.

Børns leg kan give de voksne en fornemmelse af, hvad det enkelte barn kan have af ressourcer, udfordringer og behov. Legen kan gennem den voksnes pædagogiske samspil være en børnevenlig vej til at sikre, at barnet næres, lykkes og gives passende udfordringer.

FORLØBETS TRE TEMAER

Vi har udviklet tre læringsstier for kompetenceudvikling for personale i dagtilbud. Hver læringssti har et tema der har relaterer sig til at skabe rum for børns legende læring.

De tre temaer er:

Børns kreativitet

Voksnes improvisation

Voksnes roller i legen

En læringssti er et tilrettelagt undervisningsforløb, som indeholder forskellige typer af medier og opgaver, der gennemføres trin for trin.

Læringsstien gør det muligt at deltage i kompetenceudvikling uden at skulle rejse til et kursussted, ligesom det kan gennemføres i det tempo, der passer til netop dine arbejdsrammer.

Vi anbefaler, at du følger den rækkefølge, som temaerne er opstillet i, og at I følges ad og primært løser opgaverne som gruppe i det omfang, det er muligt.

Når du har gennemført og fordybet dig i et tema, er ideen, at du tager temaets viden og erfaringer med dig i fremtidens pædagogiske arbejde for at skabe rum for børnenes legende læring.

LEG & KREATIVITET

Hvad er kreativitet?

Kreativitet er evnen til at få ideer og skabe noget nyt - at finde på noget, der ikke findes i legen endnu. Det opstår både som impuls og som handling, og for små børn er faserne ofte samtidige.

Man skal kunne forestille sig noget, der ikke allerede eksisterer og lade sig selv opdage nye muligheder i det velkendte gennem eksperimenter.

I det kreative samles vi ofte om skabe et produkt, men en fantasileg eller en improviseret kropslig aktivitet rummer også en kreativ proces.

Kreativitet i pædagogikken

Pædagogikken skal understøtte det kreative i legen som et mindset, en måde at gå til tilværelsen på og et dannelseselement, der kan udfordres og udvikles.

Børn er født nysgerrige og eksperimenterende. Det er drivkraften, der medfører erfaringer, læring og udvikling. Børn inviterer os til at opleve, og vi kan bestræbe os på at følge deres spor og fornemme deres væren i verden lige nu.

Små børn nyder bare at være. De behøver hverken succes eller ros men nærvær og samspil med momenter af øjenkontakt, spejling og følelsesmæssig afstemning. Dét næres de af.

Kreativitet er en skabende kraft, der drives af lyst og behov. Nye materialer og inspiration fra andres lege og fantasi kan fodre den kreative proces.

Børn inviterer os til at opleve, og vi kan bestræbe os på at følge deres spor og fornemme deres væren i verden lige nu.

Kreativitet er især betegnende for processen, hvor et eventuelt endnu ukendt produkt kan være et mål, men det behøver ikke være dét, der i fokus. I en kreativ proces aner vi faktisk ikke, hvad det ender med, og det er spændende. Alle kan byde ind, og selvom ikke alle ideer måske kan bruges, så kan de afprøves og forhandles.

Et kreativt miljø er derfor kendetegnet ved en meget stor "ja hat". Ligesom ideer efterspørges, opsnappes, fodres, forhandles, modelleres, fortolkes og gennemlevs.

Børnenes lyst, behov og udviklingspotentialer skal næres og det pædagogiske rum skal emme af rummelighed, frihed, lyst til at fange ideer samt afprøve, eksperimenter og udvikle på dem sammen. Et kreativitetsfremmende miljø kan åbne døre til nye forestillinger, roller, undersøgelser og handlemuligheder i legen. Ikke alle ideer viser sig at være gode ideer, men så ved vi det, og prøver igen på en anden måde.

Den voksnes rolle i kreative processer

For at støtte børns kreativitet i legen er udfordringen, står man som voksen med opgaven om at sætte rammen og måske iscenesætte en "legeplads", en tid, et rum, et materiale, hvor børnene har mulighed for at udfolde og udfordre sig selv. Materialer skal være tilgængelige, og man skal have lov til at eksperimentere med dem.

Den voksne har ansvaret for, at børnene har tryghed, tid og plads til at hitte på og indleve sig i legen. De skal også have mulighed for at afprøve deres ideer - både for sig selv og i fællesskabet.

Der skal skabes mulighed for, at børnene kan deltage i legen på forskellige måder. Så der er deltagelsesformer, der passer til netop de børn, der er med, og dem, som måske kommer med i legen undervejs.

Den voksne har ansvaret for, at børnene har tryghed, tid og plads til at hitte på og indleve sig i legen.

Den voksnes opgave er derfor at vække og dyrke børns gåpåmod, så de tør bevæge sig ud i det ukendte i en dagtilbudsramme, der grundlæggende er tryk og støttende.

Et problem er til for at blive undersøgt og udfordret - gerne i fællesskab. Den voksne er i tale og gennem handling rollemodel for, hvordan man kan være udforskende, få nye ideer og have modet til at prøve dem af.

IMPROVISATION

Improvisation betyder at skabe noget uden forberedelse og at være til stede på en særlig måde.

Pædagogisk improvisation

Vi har brug for pædagogisk personale, som tør slippe deres planer, slippe tøjlerne og undersøge mulighedernes rum. Potentielt taler vi om at lukke det vilde og ustyrlige, det impulsive og overraskende og det overrumplende og uforklarlige ind i det pædagogiske rum på måder, der forener børn og pædagoger i meningsfulde fælles oplevelser og kreative eksperimenter (Falk Hansen 2020 s. 77).

Begrebet improvisation er særlig kendt inden for musikens verden. Når jazzmusikere improviserer kræver det ifølge Niels Lan Doky (2015 s.16):

- stor faglighed - at du er dygtig til at spille på et instrument.
- at træde ind i nuet og være hundrede procent nærværende i øjeblikket.
- at du har evnen til at lytte til dine medspillere og formår at bruge deres bidrag til noget.
- at du ikke er bange for at begå fejl.

Jazzmusikerne lytter, giver indspark, gensvar og bygger videre på hinandens toner og kompositioner. De inspirerer hinanden, og intet er planlagt på forhånd. Det minder på mange måder om pædagogisk improvisation.

Pædagogers arbejde indebærer hver dag spontane handlinger, situationsfølelser og tolkninger, der skal gribes og besvares på nye måder i nuet. For jazzmusikeren som for pædagogen udfordres man konstant på sin evne til at kunne håndtere det uforudsete (Svendsen 2014 s. 12).

Hos Sawyer (2001, s. 16ff) er de tre vigtigste regler for improvisation:

1. Sig ja - og ...
2. Tænk ikke noget ude.
3. Lyt til de andre.

Grundlaget for al improvisation er en "ja, og"-kultur; at vi møder den andens idéer positivt og bygger videre herpå. At vi ikke dømmes ideer ude på forhånd, men at vi er nærværende og lyttende og sanser alt det, der sker omkring legen.

Her flyttes opmærksomheden fra én selv til det, der sker. Man kan i den pædagogiske verden tale om det pædagogiske personales evne til at være improviserende i relationen, hvor personalet skal kunne indgå i et åbent, improviseret øjeblik med barnet, hvilket kan være kendetegn for en legeattitude - nemlig den at være legende, åben, lydhør og kropslig.

Børn elsker, når vi er med i deres leg - når vi finder på og slipper kontrollen.

I improvisationen kan vi komme til at mærke frihed og energi, men det kan også være skræmmende at miste kontrollen. Man kan måske opleve en forlegenhed, hvis forældre, andre kolleger eller en leder ser én på slap line, eller hvis man udfordres kropsligt.

Voksne er rollemodeller, når de improviserer og viser, at man kan slippe sig løs og handle.

Vi skal øve os og styrke troen på vores intuition og evne til at improvisere, så vi kan få mere improvisation ind i den pædagogiske hverdag.

At give slip på forventninger om et bestemt mål er svært; *Hvor er vi på vej hen?*

At nå derhen, hvor vi sætter legen fri, kræver en del af os voksne. Der er ingen tvivl om, at engagementet spiller en stor rolle.

Hvor meget skal vi blande os i processen? Er min måde at blande mig på, når børnene skal lave en historie, skadelig eller gavnlig i processen? (Svendsen, L 2014 s. 7).

Når vi er helt nærværende, er det lettere at mærke, hvad situationen/legen kalder på.

Man kan øve sig i små improvisationer i hverdagen og mærke, hvad der sker. Gå en anden tur end den, I plejer. Lad intuitionen føre dig ad nye veje. Lad børnene bestemme ruten. Grib børnenes ideer og sig ja og...
Hvad falder dig ind?

Vi kan efter en periode se efter tegn på, om børn bliver mere opfindsomme, modige og frie i deres udtryk, når de oplever det pædagogiske personale på en improviserende måde

Et eksempel fra praksis

Det er fra en tidlig morgenstund i august måned, hvor nogle børn gerne vil lege jul.

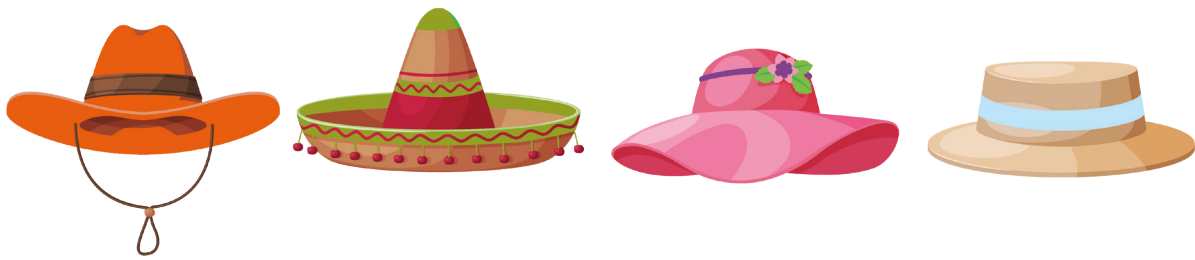
Med afsæt i børnenes idé sætter den daglige pædagogiske leder gang i at synge julesange og danse om juletræet sammen med en flok børn i sandkassen. En pædagog sætter noget julemusik på for at understøtte legefællesskabet, og lidt senere kommer en pædagogmedhjælper ud på legepladsen i julemandsdragt, hvilket skaber ny energi til legen.

Her understøtter personalet spontant et legefællesskab og vi ser et eksempel på pædagogens evne til at slippe egen plan og være improviserende i relations arbejdet.

Der opstår en særlig legestemning, når børn og voksne gribes af et fælles tredje og griner sammen. Helle Marie Skovbjerg taler om legestemninger som højspændte, hengivne, euforiske og opspændte (Skovbjerg 2013 s. 120).

Det er overraskelsesmomentet - dansen om juletræet, og julemanden, der træder ind på legepladsen - der skaber dynamikken, øjeblikkets magi og glædeskoncerter denne særlige sommerdag.
Noget nyt kom til syne, og ingen vidste på forhånd hvad, der ville ske.

VOKSENROLLER

Forskning peger på, at det ikke alene er værdifuldt, men i nogle tilfælde ligefrem livsnødvendigt, at det pædagogiske personale involverer sig, deltager i eller støtter børnenes leg på forskellige måder. Det er altafgørende for det enkelte barn og hele børnegruppens trivsel, læring, udvikling og dannelse,

At besigtige børnenes selvorganiserede leg fordrer et skærpet blik på legen og de uendelige udviklingsmuligheder og glædesberigelser, som børnene tilbydes i legens mangfoldige univers.

Hvordan sikrer vi en rig legekultur med varierede legemiljøer, hvor børns virkelyst, nysgerrighed og fantasi får lov til at udfolde sig? Hvilken position indtager vi? Hvilke legekompeter skal besiddes? Og hvordan mestres dét at bruge sin egen kropsfornemmelse, når der både skal skabes rammer for, deltages i og inspireres til leg samtidig med, at man er påpasselig med ikke at overinvolvere sig? Overinvolvering kan nemlig forstyrre leg unødvendigt, så man overtager kontrollen for meget.

På den ene side er der børn, som har stor gavn af at lege uforstyrret for sig selv. På den anden side, risikeres det, at enkelte børn står uden for de andres leg, fordi de endnu ikke har kompetencerne til at komme ind i legen, og derfor har brug for voksenstøtte til at komme det (Winther-Lindqvist og Hammershøj, 2020).

De voksne skal ikke blande sig i alle lege med alle børn men give børnene mulighed for at lege alene eller sammen på egne præmisser.

Når pædagogisk personale involverer sig og deltager i og omkring børns leg, er det essentielt, at de på den ene side respekterer og anerkender børnenes selvorganiserede leg, men på den anden side også guider og skaber trygge rammer for legens videre liv. Det er en åbenlys svær disciplin,

Det er en balancegang mellem den rette involveringsgrad i børns leg og nødvendigheden af indimellem at blande sig kvalificeret og reflekteret udenom og indtage en mere observerende og afventende rolle (Borre, 2020).

Det overordnede spørgsmål bør derfor ikke være, om pædagogisk personale skal involvere sig i børns leg eller ej - men nærmere hvordan, hvorfor og hvor meget.

Hvordan, hvorfor og hvor meget? – Et pædagogisk greb til den legende tilgang

Det drejer sig om at få genereret refleksioner over legens indhold, former, udtryk, potentialer og stemnings samt hvilken rolle, man indtager i forskellige legesituationer.

Helt fra den ene ende af deltagelseskalaen hvor man involverer sig på gulvet sammen med børnene og puster liv i legen hvis den er ved at miste liv.

Til den anden ende hvor man på afstand forholder sig observerende, afventende og klar til at træde til med en kærlig hånd på ryggen eller en blid vejledende stemme, som på forskellig vis kan forære fornyet ilt til børnenes legemuligheder.

Den amerikanske forsker, James F. Christie, beskriver seks forskellige voksenroller i et spændingsfelt mellem ikke at være involveret over forskellige grader af deltagelse til en maksimal involvering. Det handler om at vide, hvilken position den givne leg kalder på, så legen ikke ødelægges. Christies seks voksenroller gennemgås på hjemmesiden.

Det handler om at vide, hvilken position den givne leg kalder på, så legen ikke ødelægges.

Det kræver således en portion fleksibilitet, hvor man vedvarende skal kunne veksle mellem voksenroller - alt afhængig af legen og barnets/børnenes behov.

REFERENCER

Fredens, Kjeld (2018) Læring med kroppen forrest, Hans Ritzels Forlag

<https://playful-learning.dk/leg-for-dig/>

Den styrkede pædagogiske læreplan, Børne og socialministeriet, 2018.

Winther-Lindqvist, Ditte Alexandra (2020) Kort og godt om leg, Dansk Psykologisk Forlag

Improvisation

Bork, G & Rahbek, L (2021) At udvikle pædagogisk legepraksis med gode legemuligheder for alle børn. UC Viden

<https://www.ucviden.dk/da/publications/at-udvikle-p%C3%A6dagogisk-legepraksis-med-gode-legemuligheder-for-all>

Doky, N, L. (2015) Improvisation. Gyldendal

Falk Hansen, Niels (2020) Øjeblikkets magi – en balance mellem systematik og spontanitet
IN: Cecchin, D & Sieling, V. Pædagogers kompetencer. Akademisk Forlag

Jerg, K. & Nielsen, K.W. (2014). Improvisation i et pædagogfagligt perspektiv. I: Næsby, T. & Kornerup, I (red.), Pædagogens grundfaglighed - grundbog til pædagoguddannelsen (s. 252-268). Frederikshavn. Dafolo

Rahbek, Lis (2021) Når pædagoger stimulerer børns kreativitet. UC Viden [\[Link\]](#)

Sawyer, R. K. (2001). Creating Conversations. Improvisation in everyday discourse. Washington. University in St. Louis.

Skovbjerg, H (2013) Om leg. Akademisk Forlag

Svendsen, S. Improvisation (2014) – om pædagogens møde med barnet i æstetiske processer. TIDSSKRIFT FOR NORDISK BARNEHAGEFORSKNING. NORDIC EARLY CHILDHOOD EDUCATION RESEARCH JOURNAL

Kreativitet

Christiansen, Ulla Steen (2007) Se! Jeg sætter spor – om nærvær i pædagogik.

Holm, Anne Marie (2007) Baby-art, 0-3-åriges billedskabende udfoldelser, av form.

Voksenroller

Borre, N. (2020): "Leg" Kap. 9. I: "Det, vi er er sammen om – Det fælles pædagogiske grundlag i praksis". Dafolo A/S.

Johnson, J. E, Christie, J. F., & Wardle, F. (2005): "Play, development, and early education". Boston: Pearson/A and B.

Jørgensen, Lasse Stenmann (2019): "Pædagogens deltagelse I små børns leg" I: Sønnichsen, Lise Hostrup og Hanne Hede Jørgensen (red). Legens magi. Om det professionelle arbejde med at forstå, understøtte, inspirere og rammesætte 1-6 årige børns leg. Akademisk Forlag.

Winther-Lindqvist, Ditte og Lars Geer Hammershøj (2020): "Pædagoger skal være legende praktikere" I: Asterisk. Nr 95. September 2020. DPU Aarhus Universitet.

Tekst;
Lis Rahbek (UCL)
Lone Wiegaard (VIA)
Palle-Emil Stouby (UCSYD)

Tekstredigering: Christoffer R. Møller
Layout: Anne Haugbølle Thomsen

Illustration af luftballon:
Josephine Flohr Falberg